

Terra-cota pijpen van de Bamoun

door Jacques Krekelaar

Grasland Bamoun - Oogstfeest met pijpen - 1915 - foto A.Rein-Wuhrmann

Pijpen van de Grasland Bamoun

Het pijproken kent een lange traditie in het westen van Kameroen, waar de kunstzinnig gevormde terracotta en bronzen pijpen van het Bamoun-volk al vroeg de aandacht trokken van de Duitse koloniale heersers. Door hen kwamen de eerste pijpen al aan het eind van de negentiende eeuw in Europa terecht. De ceremoniële, maar ook de gebruikspijpen werden vanaf die tijd populaire collector's items. In musea en in vele koloniale collecties over heel de wereld vind je grote aantallen van dergelijke pijpen, waarvan de meeste nooit gebruikt zijn. Een dergelijke overvloed geeft aan dat de kunstenaars van het Grasland (hooglanden van Kameroen) al vroeg ook de Europese markt tot hun afzetgebied mochten rekenen. De meeste pijpen zijn echter als 'etnografisch voorwerp' toch in musea terecht gekomen. Toen met diverse publicaties in de jaren '60 van de vorige eeuw de tribale kunst uit Kameroen flink onder de aandacht was gebracht, veroorzaakte dat een opleving van de belangstelling voor objecten uit die regio, waaronder de pijpen. Wellicht mede daardoor kregen de kunstenaars weer meer aandacht voor de tra-

ditionele vormen. Maar de kunstenaars van het dorp Bamessing in het westen van Kameroen waren al voor de koloniale periode de grootste en meest artistieke leveranciers van terracotta pijpen voor het Grasland en omliggende streken.

Bezoek

In november 1999 bracht ik een bezoek aan het paleismuseum van de sultan van Foumban in het westen van Kameroen. Tussen een allegaartje van inlandse voorwerpen en geschenken van Europese herkomst, ontdekte ik verschillende terracotta pijpen. Afrikaans aardewerk heeft altijd mijn speciale aandacht. Weer op Hollandse bodem was de extra verzamelaandacht voor pijpen uit Kameroen snel geboren. Deze tabakspijpen zijn niet alleen prachtige kunstwerkjes, maar veelal ook uitingen van een zeer complexe maatschappij in sociaal, economisch en religieus opzicht. Want pijpen en tabak spelen in het westen van Kameroen een grote rol bij volksfeesten, initiatie-plechtigheden, bruiloften en begrafenissen.

Decoraties

Voor de decoraties op de pijpen diende men zich te houden aan strakke voorschriften : De antropomorfe afbeeldingen waren voorbehouden aan de chefs (fig 1 en 2), geometrische patronen waren er voor de middenklasse, terwijl afbeeldingen van dieren alleen aan hooggeplaatste leden van de diverse genootschappen waren toegestaan. Aan de afgebeelde dieren werden allerlei eigenschappen toegekend, zoals aan de aap: vrolijkheid, vriendschap en intelligentie (fig 3), en aan de krekkel: fijngevoelige intuïtie (fig 4). Bij de geboorte van een tweeling werd de tweelingpijp gerookt (fig 5). Typisch voor de Bamoun-stijl zijn de bolle wangen, in boeken “puffed cheeks” genoemd, die je ook in pijpen terugziet (fig 6 en 7). Opmerkelijk zijn de grote terracotta pijpen. Dit zijn veelal statussymbolen. Sultan Noya van het Bamounvolk (1876-1933) zou de eerste zijn geweest die deze ceremoniële pijpen ten geschenke gaf. Deze vorm van pijproken heeft zich vanuit het Grasland over de wijde omtrek verspreid. Zo hebben ook het Bagwa-volk, de Bamileké en de Tikar het pijproken als ceremoniële traditie overgenomen.

Gebruikte materialen

Voor de pijpenstelen werd hout of hoornbeen gebruikt, voor de pijpenkop vooral klei. Minder vaak vind je ook pijpen van brons of zelfs aluminium, maar waarschijnlijk doordat deze te heet werden door de goede warmtegeleiding in metaal, zijn ze niet erg populair geworden. De pijpenmaker die in klei werkt boetseert niet, maar snijdt de pijpenkop uit een blok klei, met een mes of spatel die hij tevoren met enige ferme klappen tot een vooraf bepaalde basisvorm heeft geslagen.

De beste klei hiervoor komt uit het dorp Marom. Dit dorpje is een befaamde kleileverancier voor de pijpenmakers, die meestal wel wat van deze speciale pijpenklei in voorraad hebben. Overigens ook voor de pottenbakkers van de nabij gelegen chefferieën van Nsei en Babessi, die weer hun eigen eisen aan het materiaal stellen. Na het bakken van de pijpenkop in een eenvoudige veldoven, volgt nog een afwerking met roet of verfstof. Door deze wijze van werken kunnen de unieke kunstwerkjes ontstaan, die nog steeds gretig aftrek vinden als geschenk, maar wereldwijd ook als verzamelobject. Ondanks de tegenwoordige massaproductie, is het nog steeds mogelijk een mooie collectie authentieke pijpen op te bouwen. Deze veelal oudere pijpen zijn dikwijls niet compleet als ze worden aangeboden en vaak ontbreekt de kwetsbare steel. De pijpenkoppen op zich zijn echter al ware kunstwerkjes!

Jacques Krekelaar

1. Chiefpipe, h 13,5 cm

2. Chiefpipe, h 22 cm

3. Apenkop, h 17 cm

4. Bamoun pijp met krekels, h 22 cm

literatuur

- Schaedler, Karl-Ferdinand - *Earth and Ore* - pag. 285 - München 1997
- Grootaers J.L, Zwan vd,N.- *Vormen van Verwondering - Tabaksgebruik in Afrika* pag. 57 - Berg & Dal 2002
- Knöpfli, Hans - *Grasland, eine Afrikanische Kultur* - Wuppertal 2008
- www.pijpenkabinet.nl/Artikelen/Kameroen/art-Kameroen

Fotografie van de pijpen door de auteur
objecten uit een particuliere collectie

5. tweelingpijp, h 16 cm

6 & 7. Bamounstyle met de typische bolle wangen. 6.h 12 cm & 7.h 14 cm

